

AKADEMIA BYDGOSKA IM. KAZIMIERZA WIELKIEGO
WYDZIAŁ HUMANISTYCZNY
INSTYTUT HISTORII

PODYPLOMOWE STUDIUM HISTORII I WIEDZY O SPOŁECZEŃSTWIE.

BOGUMIŁA KARPUS

ZARYS DZIEJÓW SZKOLNICTWA W OSIU W XX WIEKU

Praca dyplomowa
napisana pod kierunkiem
prof. Barbary Janiszewskiej-Mincer

BYDGOSZCZ 2002

SPIS TREŚCI

Wstęp

Rozdział I

Rys historyczny wsi Osie

- Dzieje Osia do pierwszego rozbioru.
- Pod zaborem pruskim.
- W okresie dwudziestolecia międzywojennego
- W czasie II wojny światowej

Rozdział II

Szkolnictwo w Osiu od XVI wieku do 1939 roku

Rozdział III

Szkoła w Osiu po 1945 roku

Zakończenie

Bibliografia

Przypisy

Wstęp

Osie jest piękną miejscowością, leżącą wśród lasów Borów Tucholskich. Mieszkam tu od 1970 roku. Od początku interesowałam się historią Osia. Ciekawość umacniały zdjęcia (sięgające początku XX wieku), które zdobiły gazetki szkolne. Fotografie obrazowały nie istniejące już domy, które uległy zniszczeniu podczas drugiej wojny światowej. Świadczyły o bogatej przeszłości wsi.

Studia podyplomowe z historii stworzyły możliwość bliższego poznania dziejów Osia, a ponieważ od dwudziestu lat pracuję w miejscowej szkole, postanowiłam również podjąć próbę odtworzenia kolejnych etapów rozwoju szkolnictwa w naszej wsi.

Materiał, który udało mi się zgromadzić i opracować, podzieliłam na trzy części. Pierwsza przedstawia rys historyczny Osia. W drugiej nakreśliłam dzieje szkolnictwa od XVI wieku do 1939 roku. Ostatnia część mówi o szkole po 1945 roku. Pracę ilustrują unikatowe fotografie z początku XX wieku, pochodzące z prywatnych zbiorów mieszkańca Osia - Pana Józefa Krei.

Rozmiary opracowania są, niestety, skromne ze względu na ograniczoną ilość źródeł i publikacji.

Chciałabym podziękować Pani profesor Barbarze Janiszewskiej-Mincer za cenne rady i wskazówki oraz za okazaną mi życzliwość.

ROZDZIAŁ I

Rys historyczny wsi Osie

Dzieje Osia do pierwszego rozbioru.

Pierwsze ślady pobytu człowieka na terenie Osia sięgają neolitu (lata 4200-1700p.n.e.)^[1]. Z tego okresu pochodzi siekierka z kamienia pasiastego.

O pobycie na tym terenie ludzi w następnych epokach świadczą znaleziska (z epoki żelaza) z okolic Osia (bransoletka, szpile z główką łopatkową, szczątki rogu do picia oraz szklane kamyki do gry).

Rozwój osadnictwa w okolicach Osia nastąpił w XIII wieku. Związany był z intensywną akcją kolonizacyjną, zmierzającą do zagospodarowania północnej części kasztelanii świeckiej.

Osie powstało w drugiej połowie XIII wieku, ewentualnie na początku XIV wieku, na tzw. prawie niemieckim. Nazwa Osie należy do nazw topograficznych. Utworzona została od wyrazu oznaczającego drzewo-osikę - w znaczeniu Osikowe.

W XIII wieku Osie znalazło się w państwie książąt gdańsko-pomorskich, a w trakcie postępującego rozbięcia dzielnicowego w dzielnicę świeckiej. W 1294 roku, po śmierci ostatniego z dynastii, Mściwoja II, weszło na mocy układu w Kępnie w skład państwa Przemysła II, a później Władysława Łokietka. Jednak w wyniku wydarzeń lat 1208-1309 Osie znalazło się na ponad 150 lat w rękach Zakonu Krzyżackiego, w ramach pogranicznej komturii świeckiej.

W XIV i XV wieku obszary objęte Borami Tucholskimi w ogromnej mierze pozbawione były sieci osadniczej. W tym bardzo rzadko zasiedlonym terenie leżała kmiecia wieś zakonna-Osie. Według krzyżackich ksiąg czynszowych z 1415 roku^[2] wieś obejmowała 51 włók, z czego 5 posiadał sołtys, 4 proboszcz. Osadzonych było tylko 8 włók. Po 1454 roku posiadłości ziemskie, stanowiące uprzednio własność krzyżackich komturstw, stały się własnością królestwa. W wyniku wojny trzynastoletniej, na mocy pokoju toruńskiego w 1466 roku, Pomorze Gdańskie, a tym samym Osie, zostało ponownie przyłączone do Polski. Nastąpił okres spokoju, ludność wiejska żyła dostatnio, o ile nie było klęski nieurodzaju.

Na tzw. sejmach egzekucyjnych z lat 1562-1565 szlachta Polska wymogła na królu głębokie reformy ustrojowe i zmiany w systemie rozdawnictwa dóbr królewskich oraz systemie skarbowym ówczesnej Rzeczypospolitej. Zdecydowano odebrać z rąk magnaterii liczne dobra królewskie, rozdawane wcześniej przez króla w zamian za pożyczone pieniądze lub zasługi dla dworu. Odzyskane w ten sposób dla skarbu państwa dochody miały być przeznaczone m.in. na utrzymanie stałego wojska. W zależności od stwierdzonych ogólnych dochodów z danych dóbr miał być wyznaczony podatek w wysokości jednej czwartej ich sumy, stąd zwany kwartą, który był przeznaczony na utrzymanie stałego wojska, zwanego "kwarcianym" (od kwarta=czwarta część). Do określenia wysokości podatku zostały wyznaczone dla każdej prowincji osobne, trzyosobowe komisje (po jednym przedstawicielu króla, senatu, szlachty). Ich zadaniem było przeprowadzenie tzw. lustracji dóbr królewskich.

Taką lustrację przeprowadzono w Osiu 1565 roku^[3]. Protokół lustracyjny zawiera wyliczenie i opis wszystkich źródeł dochodowych, na które składały się:

ilość włók i różnych kategorii rolników, i rzemieślników, świadczone przez nich czynsze pieniężne, daniny w naturze i robocizny.

Lustratorzy podali również informacje o uposażeniu sołtysa, plebana, o świadczeniach na rzecz kościoła, o położeniu i granicach wsi.

"Czwartanasta wieś Osziei Od zamku półtrzecia mile, na gruncie niedobrem w boru osiadła. Granice ma z Miedzwinem i z Brzezunami, pusta dziedziń, zamkowemi"^[4].

Wieś posiadała 50 włók: 5 sołtysa, 4 kościelne (leżące odłogiem - nie zbudowano jeszcze kościoła), 29 pustych, położonych w "zaroślach borowych"^[5].

W 1565 roku w Osiu zasiedziały było 6 gburów (na 12 włókach). Z uprawnej ziemi uiszczali czynsz pieniężny i w naturaliach. Płacili po 20 groszy z każdej włoki, przekazywali również daninę w postaci 24 kur. Osie zamieszkiwali także: karczmarz, który nie posiadał roli, składał daninę złożoną z 3 kur; kołodziej - zajmował się naprawą i produkcją kół oraz onera villae - czeladź - pracująca na roli (w folwarku w okolicach Gródka).

W pobliżu wsi leżało jezioro *"przezwanę Miedzwińskie, na którym toni klepných 20, błotne, do którego woda bieży [z] zdrojów. Na tem jezierce poławiają się ryby drobne (...).Łowią w niem ustawicznie ku potrzebie zamkowej. A wszakże ryby z niego mogą być oszacowany czasu zimnego połowu"*.^[6]

W latach 1534-1580 Osie przyłączono do kościoła w Drzycimiu^[7]. Wieś nie posiadała własnej świątyni, chociaż pleban znajdował się w Osiu już w 1438 roku. W 1565 roku księdzu płacono daninę w postaci zboża.

Okres pokojowego rozwoju wsi przerwał najazd króla szwedzkiego, Gustawa Adolfa, na Pomorze Gdańskie. Walki, trwające w latach 1626-1629, nie oszczędziły Osia.

Król Władysław IV oddał w 1643 roku w wieczyste użytkowanie oskiemu sołtysowi, Franciszkowi Nieradzkiemu, dobra sołeckie. Były one rekompensatą za spustoszenia okresu wojny, w tym utratę dokumentów, potwierdzających przywileje nadane jeszcze przez Krzyżaków.

Ćwierć wieku później, w okresie potopu szwedzkiego (1655-1660), Osie znalazło się znowu w ogniu walk.

Kilkuletnia okupacja szwedzka, wojna partyzancka, toczona w Borach Tucholskich, przemarsze regularnych armii spowodowały, że w 1664 roku komisarze królewscy, dokonujący lustracji, zastali tragiczną sytuację. We wszystkich wsiach w rejonie Osia naliczono jedynie 3 gburów, podczas gdy w 1649 roku w samym Osiu było ich 18.

Pod zaborem pruskim

Podpisany w Petersburgu 5 sierpnia 1772 roku układ rozbiorowy oderwał od Polski Prusy Królewskie. Ważnym momentem polityki pruskiej było zarządzenie Fryderyka IV, na mocy którego w każdej wsi w domenach królewskich powstały szkoły ludowe, oraz rozporządzenie z 1776 roku, nakazujące posyłanie do szkół dzieci w wieku 5-13 lat.

Wielkie wydarzenia przełomu XVIII i XIX wieku dotknęły także teren gminy Osie. Klęska Prus w wojnie z Francją spowodowała, że wojska Napoleona wkroczyły w 1806 roku na ziemie polskie. W 1807 roku uchodziła przez Osie do Królewca pruska rodzina królewska. Gdy w 1850 roku Fryderyk Wilhelm IV był w Świeciu i landrat przedstawił mu nadleśniczego z Osia, król rzekł: *"Osie, mój Boże, tam byłem w roku 1807"*^[8].

W sierpniu 1807 roku Osie opuścił pruski batalion piechoty, a jego miejsce zajął oddział polskiej jazdy, którego zadaniem było patrolowanie Borów Tucholskich i osłona głównego zgrupowania wojsk polskich.

W trakcie ofensywy polskiej w kierunku Tczewa przebywał w Osiu Jan Henryk Dąbrowski, który w ostatnich dniach stycznia rezydował u leśnego, a później zlecił założenie w tym miejscu magazynu dla oddziałów polskich, walczących na północnym skraju Borów Tucholskich. Pomorze Gdańskie nie weszło jednak w skład utworzonego na mocy traktatu w Tylży Księstwa Warszawskiego.

W 1812 roku maszerowały przez Osie wojska francuskie na podbój Rosji, tędy też wracały pod koniec 1812 roku i na początku 1813: *"I Napoleon ciągnął (...) tą drogą, dawszy ją rozszerzyć aż do 12 prętów, dlatego dziś jeszcze na mapie głównego sztabu droga ta zowie się Napoleońską"*^[9].

Pozostałością po tych wydarzeniach jest tzw. "trakt napoleoński", czyli zmodernizowany odcinek traktu prowadzącego z Tucholi w kierunku Nowego, którego fragmenty zachowały się w okolicach Tlenia oraz liczne podania, nawiązujące tematycznie do przemarszu "wielkiej armii".

W pierwszej połowie XIX wieku nastąpił bardzo silny wzrost zaludnienia wsi. Zdecydowały o tym czynniki ekonomiczne o pozarolniczym charakterze. W Osiu na wzrost liczby ludności, obok dość intensywnej migracji sezonowej, wpłynął z jednej strony rozwój przemysłu drzewnego, z drugiej - rozwój rzemiosła i handlu, obsługujących północno-zachodnią część powiatu świeckiego, oddaloną dość znacznie od ośrodków miejskich i ze znacznym opóźnieniem włączoną w obręb sieci kolejowej (linię kolejową Laskowice-Czersk, przebiegającą przez Osie, pobudowano w latach 1906-1907).

Kościół katolicki w Osiu,
zbudowany w 1821r. (z pruskim murem).

Od połowy lat dziewięćdziesiątych rozpoczął się proces wykupywania sklepów z rąk niemieckich i żydowskich przez Polaków, przybywających m.in. z Wielkopolski. W Osiu w ostatnim dziesięcioleciu przedwojennym w rękach polskich znalazło się sporo sklepów i zakładów rzemieślniczych.

W drugiej połowie XIX wieku, na skutek nadmiaru ludności wiejskiej, występowało na wsi bezrobocie-zwłaszcza w porze zimowej. Sytuację pogarszały nieurodzaje, które doprowadziły do powstania klęsk głodowych. Szczególnie dotkliwa była klęska głodowa zimą 1867/1868 roku we wsiach Borów Tucholskich, spowodowana nieurodzajem ziemniaków w 1867 roku. Podobna klęska dotknęła wyrobników wiejskich w północnych rejonach powiatu świeckiego, m.in. w okolicach Osia, zimą 1882/1883 roku

Panorama Osia.

Do niskich plonów ziemniaków dołączyło się zniszczenie zapasów w kopcach i piwnicach na skutek ulewnych deszczów, występujących jesienią 1882 roku. Toteż jeszcze w drugiej połowie lat siedemdziesiątych w okolicach, gdzie były wielkie skupiska wyrobników wiejskich, nie wygasł tyfus, który wybuchł tam w 1866 roku.

W latach osiemdziesiątych sytuacja wyrobników do pewnego stopnia poprawiła się dzięki wzrostowi płac dniówkowych w rolnictwie, jak i oszczędnościom uzyskiwanym na skutek migracji sezonowych.

Rozwój polskiego handlu i rzemiosła w Osiu powodował, w latach poprzedzających pierwszą wojnę światową, zaostrenie walki konkurencyjnej między polskim a niemieckim i żydowskim drobnomieszczaństwem, przy czym Niemcy cieszyli się poparciem władz i instytucji państwowych oraz komunalnych. Stąd też szerokie propagowanie hasła "swój do swego", które znajdowało oddźwięk wśród społeczeństwa polskiego.

W Osiu powstało Towarzystwo Przemysłowe i Towarzystwo Ludowe. Stowarzyszenia te prowadziły działalność oświatową i rozrywkową oraz organizowały amatorskie przedstawienia teatralne (początek XIX wieku). Wówczas rozwinęło swoją działalność Towarzystwo Gimnastyczne "Sokół", prowadzące obok ćwiczeń fizycznych i wycieczek także działalność kulturalno-oświatową w duchu narodowym. W Osiu istniało gniazdo "Sokoła", założone w 1912 roku.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego

Klęska wojenna Niemiec i rewolucja listopadowa w tym państwie, powstanie niepodległego państwa polskiego stworzyły społeczeństwu polskiemu zaboru pruskiego realne perspektywy powrotu do Polski. Chociaż powiat świecki, podobnie jak i całe Prusy Zachodnie, w przeciwieństwie do Wielkopolski, z różnych względów nie został objęty walkami zbrojnymi (m.in. z uwagi na silną pozycję elementów niemieckich na tych ziemiach), nastąpiła tu jednak wyraźna rozbudowa i aktywizacja polskiego życia organizacyjnego i ożywienie działalności propagandowej.

W początkach grudnia 1918 roku odbyły się wiece, na których utworzono gminne rady ludowe. Zakres terytorialny ich działania pokrywał się z obszarem poszczególnych parafii powiatu świeckiego. Dokonano wyboru delegatów do powiatowej rady ludowej. Nawoływano do oczekiwania w spokoju na decyzję kongresu pokojowego w sprawie przynależności państwowej ziem zboru pruskiego.

Wyzwolenie Osia. Rok 1920.

Okres panowania pruskiego w Świeciu i powiecie świeckim zakończył się ostatecznie w styczniu 1920 roku wkroczeniem uroczyście witanych oddziałów wojska polskiego, które, wykonując postanowienia traktatu wersalskiego, przejmowały w ręce polskie ziemie Pomorza.

Osie znalazło się w ramach utworzonego województwa pomorskiego (w północno-wschodniej części powiatu świeckiego).

Rynek w Osiu. Rok 1930.

W 1928 roku w obrębie parafii Osie (Osie, Brzeziny, Czarna Woda, Dębowiec, Grabowa Buchta, Oski Piec, Orli Dwór, Pohulanka, Skrzyniska, Sobiny, Stara Rzeka, Nowa Rzeka, Swatno, Tleń-Młyn, Wierzchy, Wygoda, Zajęczy Kąt, Żur-Młyn) mieszkało 4969 Polaków (katolików), 18 Niemców (katolików), 571 ewangelików i 3 Żydów - ogółem 5561 osób^[10]. W tym czasie (1928 rok) kościół składał się z dwóch części: jedna z nich (z pruskim murem) pochodziła z 1821 roku, druga została zbudowana w 1901 roku staraniem ówczesnego proboszcza - Ks. Józefa Semraua. Poprzednie kościoły były drewniane, np. kościół zbudowany przez Konopacką ok. 1580 roku. Spłonął w 1714 roku. Na jego miejscu powstał kolejny.

Publiczna Szkoła Powszechna w Osiu.

W 1933 roku w wyniku reformy administracyjnej Osie zostało siedzibą gminy zbiorczej. Wśród robotników rolnych pojawiło się zjawisko bezrobocia. Władze powiatowe oraz wojewódzkie starały się przyjść z pomocą bezrobotnym. Pomoc ta jednak okazała się niewystarczająca, co pozostawało w związku z ogólną, trudną sytuacją gospodarczą i finansową państwa. Zachowało się z okresu międzywojennego wiele przekazów, świadczących o ogromnym niedostatku wśród bezrobotnych i ich rodzin w miastach i na wsi (list sołtysa z Osia z 1931 roku)^[11].

Osie. Rynek z Kościołem katolickim.

Osie. Rynek z Domem Handlowym i hotelem.

Bezrobotni stosowali różne formy walki (najczęściej spotykaną formą były wiece). Przekazywali władzom swoje postulaty. Brak pozytywnej odpowiedzi prowadził do radykalizacji postaw bezrobotnych.

W marcu 1922 roku na terenie gminy Osie doszło do rozruchów głodowych, połączonych z demolowaniem sklepów spożywczych. W 1936 roku doszło do wystąpień bezrobotnych w Osiu.

Osie. Poczta i Kościół ewangelicki przy ul. Dworcowej.

W okresie międzywojennym stopniowo zmniejszała się liczba ludności niemieckiej. Odpływ tej ludności rozpoczął się już w 1919 roku, tj. z chwilą, gdy na podstawie decyzji traktatu wersalskiego większa część Pomorza wraz z powiatem świeckim została przyznana Polsce (całe województwo pomorskie władze polskie przejęły w styczniu-lutym 1920 roku).

Lata międzywojenne to okres rozwoju życia politycznego, społecznego i kulturalnego. W Osiu działały takie organizacje polityczne jak Stronnictwo Narodowe i Narodowa Partia Robotnicza, organizacje społeczne, m.in. Towarzystwo Młodzieży Polsko-Katolickiej czy, utworzone jeszcze w czasach zaboru, Towarzystwo Rzemieślników.

W czasie II wojny światowej

3 września 1939 roku wojska niemieckie wkroczyły na teren powiatu świeckiego - również do Osia. Do 25 października 1939 roku włącznie najwyższa władza na zajętych ziemiach polskich spoczywała w rękach Wehrmachtu. Był to okres zarządu wojskowego. Od 26 października 1939 roku, na mocy dekretu Hitlera z 8 października 1939 roku, władza przeszła w ręce administracji cywilnej^[12]. Dekret powyższy utworzył m.in. Okręg Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie. W skład tego okręgu wchodziła część przedwojennego województwa pomorskiego, Wolne Miasto Gdańsk oraz 5 powiatów z prowincji Prusy Wschodnie.

Rynek w Osiu dzisiaj.

Okręgiem zarządzał namiestnik; funkcję tę przez cały okres okupacji sprawował Albert Forster. Okręg Rzeszy Gdańsk-Prusy Zachodnie dzielił się na

trzy rejencje (bydgoską, gdańską, kwidzyńską). Powiat świecki wchodził w skład rejencji bydgoskiej (powiaty dzieliły się na obwody urzędowe-odpowiedniki gmin).

Panowanie Niemców na terenie gminy zakończyło się w drugiej dekadzie lutego 1945 roku, kiedy to wchodzące w skład 49 armii generała Griszina 385 i 191 dywizja piechoty zdobyły 17 lutego Osie (działania spowodowały szczególnie duże zniszczenia centrum wsi).

Po drugiej wojnie światowej przeprowadzona została reforma rolna, pozostałą część ziemi dawnych folwarków przejęły Państwowe Gospodarstwa Rolne, a znaczną część gospodarstw opuszczonych przez ludność niemiecką objęli repatrianci ze wschodu.

ROZDZIAŁ II

Szkolnictwo w Osiu od XVI wieku do 1939 roku

Początki szkolnictwa, sięgające średniowiecza, wiążą się z kościołem. Podstawy elementarnego wykształcenia można było zdobyć przede wszystkim w szkołach parafialnych. Tak było również w XVI wieku aż do XVIII wieku. Najwcześniejsze informacje o istnieniu takich szkół przy parafiach wiejskich w powiecie świeckim pochodzą głównie z lat 1583-1597 oraz 1686-1687^[13].

Szkoły te były całkowicie zależne od władz kościelnych. Kontrolę nad nimi sprawował zazwyczaj pleban. Poziom nauczania był zróżnicowany, w dużej mierze uzależniony od osoby nauczającego i jego wykształcenia. Naukę prowadzono w języku łacińskim, język polski pełnił funkcję pomocniczą. W szkołach parafialnych o wyższym poziomie organizacji zapoznawano uczniów z literaturą starożytną, historią regionu i społeczeństwa oraz dawano podstawy arytmetyki. We wsiach o najniżej zorganizowanych szkołach nauka sprowadzała się do ćwiczeń śpiewu kościelnego, nauki czytania, rzadziej pisania.

W dekanacie świeckim (odpowiadającym zasięgiem terytorialnym z pewnymi odchyleniami powiatowi świeckiemu) sieć szkół parafialnych była stosunkowo dobrze rozbudowana.

W drugiej połowie XVI wieku szkoła taka istniała również w Osiu^[14]. Jeszcze w połowie XVII wieku funkcjonowała, mimo spustoszeń, jakich dokonano w czasie wojny szwedzkiej (w XIX wieku szkoła ludowa wydostała się spod opieki Kościoła, przeszła do administracji sfer rządowych). Wśród gmin, które posiadały szkoły ewangelickie w 1746 roku było Osie-Brzeźno przy Osiu^[15].

Na przełomie XIX i XX wieku sytuacja szkolnictwa zmieniła się. Działalność władz zaborczych w tym zakresie prowadziła do zamierania szkolnictwa z czasów polskich i organizowania nowych szkół elementarnych w miastach oraz na wsi, realizujących postawione przez państwo zadania oświecenia i germanizacji. Zadanie pierwsze było obiektywnie korzystne dla mieszkańców, gdyż miało przygotować dzieci i młodzież do działalności gospodarczej, ale celem szkoły miało być też zintegrowanie społeczeństwa zabranych ziem z kulturą niemiecką, czyli germanizacja, i wychowanie lojalnych obywateli, podatników i rekrutów państwa pruskiego. Ten cel polityczny był ważniejszy, dlatego wkrótce po zaborze Fryderyk II, mocno krytykujący szkolnictwo polskie, zarządził zorganizowanie szkół ludowych w każdej wsi w domenach i zachęcał do podobnych akcji szlachtę. Rozporządzenie z 1776 roku nakazywało posłać do szkół dzieci w wieku 5-13 lat. Szkoły miały posiadać charakter niemiecki, a nauczycielami mogli być Niemcy ewangelicy (dla gmin protestanckich) lub katolicy (dla wsi polskich), znający także język polski. Nauczycieli katolików miano sprowadzić ze Śląska i z Warmii, a ewangelików z różnych krajów niemieckich.

W Osiu w 1886 roku funkcjonowały dwie szkoły katolickie i jedna ewangelicka oraz nowo założona szkoła uzupełniająca^[16].

Kronika Szkoły w Osiu, założona przez Szczepana Krzesia, pierwszego kierownika szkoły powszechnej, zorganizowanej po drugiej wojnie światowej, informuje o istnieniu szkoły w Osiu przy ul. Kościuszki (mieściła się w drewnianym domku, pod strzechą), w której uczono ok. 1875 roku jeszcze po polsku. Nową szkołę (przy ul. Szkolnej) pobudowano w 1888 roku. Składała się z czterech pomieszczeń lekcyjnych i dwóch mieszkań dla nauczycieli.

24 lipca 1873 roku wprowadzono język niemiecki jako wykładowy dla wszystkich przedmiotów, z wyjątkiem nauczania religii i śpiewu kościelnego, natomiast języka polskiego można było używać w ograniczonym zakresie jako języka pomocniczego tylko na niższym i średnim szczeblu szkoły ludowej. Przewidywano też możliwość nauki języka polskiego w ostatnich trzech klasach, jeśli było to konieczne do zrozumienia Biblii i do śpiewu kościelnego - jednakże tylko w szkołach z przewagą dzieci polskich.

Z kolei rozporządzenie Ministra Wyznań i Oświaty Falcka z 23 października 1873 roku zakładało stopniowe eliminowanie języka polskiego także z nauczania religii na średnim i wyższym szczeblu szkoły ludowej po stwierdzeniu wystarczającej znajomości języka niemieckiego.

W okresie międzywojennym szkolnictwo w powiecie świeckim obejmowało trzy typy szkół: powszechne (podstawowe), średnie (gimnazja) oraz zawodowe.

W 1928 roku funkcjonowała w Osiu szkoła katolicka z 6 nauczycielami katolikami, siedmioklasowa (uczęszczało 311 dzieci wyznania katolickiego) oraz szkoła katolicka (Osie-Radańska), jednoklasowa, z jednym nauczycielem^[17].

Szkoła siedmioklasowa mieściła się w budynku przy ul. Szkolnej. W 1930 roku władze gminne przystąpiły do przebudowy, powiększając budynek o 6 klas (w tym czasie Zarząd Gminny w Osiu przeznaczył na swoją siedzibę budynek szkoły ewangelickiej przy ul. Dworcowej, rozbudowując w zamian szkołę przy ul. Szkolnej). Duży udział w tym przedsięwzięciu miał ówczesny kierownik szkoły, Stanisław Januszewski, który objął to stanowisko po Leonie Siewercie (pracował do 1928 roku), pierwszym kierowniku w odrodzonej Polsce.

Zachowały się dwie "Księgi ocen" Publicznej Szkoły Powszechnej w Osiu: z roku szkolnego 1932/1933 oraz 1935/1936.

Szkoła posiadała trzeci stopień organizacyjny (o stopniu organizacyjnym szkoły decydowała sytuacja lokalowa, kadrowa i liczba uczniów). Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 18 listopada 1932 roku o organizacji roku szkolnego określa czas jego trwania: od dnia 20 sierpnia do dnia 19 sierpnia włącznie. Rok szkolny podzielony był na dwa półrocza, obejmujące cztery okresy oraz ferie zimowe i letnie.

Na podstawie "Księgi ocen sprawowania się i postępów w nauce uczniów w roku szkolnym 1932/1933" można stwierdzić, że szkoła posiadała siedem oddziałów, w których liczebność kształtowała się w granicach 13-68 uczniów.

W dniu 15 września 1932 roku do szkoły uczęszczało 439 uczniów, w tym 418 wyznania katolickiego, 21 - ewangelickiego.

Uczniowie otrzymywali oceny ze "sprawowania się" zgodnie z następującą skalą: bardzo dobre, dobre, odpowiednie, nieodpowiednie. Do przedmiotów nauczania należały: religia, język polski, rachunki z geometrią, rysunek, roboty ręczne, śpiew, ćwiczenia cielesne (oddział I), III - oprócz wyżej wspomnianych dochodziła ocena z historii, geografii i nauki o Polsce współczesnej, przyrody, VI - ocena z nauki języka niemieckiego (skala: bardzo dobry, dobry, dostateczny, niedostateczny).

"Księga ocen sprawowania się i postępów w nauce uczniów w roku szkolnym 1935/1936 zawiera; wyciąg ze "Statutu publicznych szkół powszechnych siedmioletnich" oraz rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 4 maja 1935 roku, które określa czas trwania roku szkolnego (od dnia 1 września do dnia 31 sierpnia włącznie). Rok szkolny dzieli się na dwa

półrocza oraz ferie (I półrocze obejmuje I okres szkolny, II półrocze - II i III okres szkolny).

Statut szkoły podkreśla, że przy ocenach postępu ze śpiewu i ćwiczeń cielesnych bierze się przede wszystkim pod uwagę wysiłki ucznia w kierunku zdobywania usprawnienia, odpowiadającego jego możliwościom.

Ocenę zachowania się ucznia, jeśli w danej klasie uczy kilku nauczycieli, ustala Rada Pedagogiczna.

W księgach szkolnych notuje się "motywy" ocen niedostatecznych.

Uczniowie klasy I nie otrzymują wyrażonych w stopniach ocen ani świadectw szkolnych. Wszyscy przechodzą do klasy II. Uczniowie uczęszczający do klasy dwu- lub trzyletniej przechodzą bez wyjątku w obrębie tych klas z jednego roku nauki na drugi i otrzymują na świadectwie rocznym stwierdzenie pomyślnego lub niepomyślnego wyniku nauki.

15 września 1935 roku do szkoły uczęszczało 525 uczniów, w tym 19 wyznania ewangelickiego i 3 wyznania ewangelicko-unijnego.

Publiczna Szkoła Powszechna w Osiu charakteryzowała się wysokim poziomem nauczania. Do szkoły dojeżdżali uczniowie placówek niżej zorganizowanych w gminie (a nawet z powiatu tucholskiego). Dojeżdżających było ok. 50.

Absolwenci pomyślnie składali egzaminy do gimnazjum, gdzie osiągalni bardzo dobre wyniki. Uczyli się w szkołach średnich w Świeciu, Grudziądzu, Toruniu, Bydgoszczy, Tczewie czy Gdyni.

Szkoła Powszechna w Osiu miała bibliotekę (liczącą ok. 400 tomów), która powiększała się głównie dzięki funduszom uzyskiwanym z imprez szkolnych. Sprzęt szkolny był nowy, wykonany w 1930 i 1932 roku. W 1937 roku placówka otrzymała radioodbiornik od Polskiego Radia, który odtąd wzbogacał formy realizacji zajęć lekcyjnych.

Na terenie szkoły działały organizacje, wśród nich męska i żeńska drużyna harcerska, które odnotowały osiągnięcia na szczeblu powiatowym. Drużynę żeńską im. Królowej Jadwigi (założoną w 1927 roku) prowadziła Jadwiga Jeleńska. Drużynę męską im. Tadeusza Kościuszki zorganizował w 1931 roku Szczepan Krześ, a potem rozwinął Gerard Laser (obie te drużyny działały po 1945 roku).

W 1932 roku Stanisław Januszewski założył Koło Opieki Rodzicielskiej.

Kronika szkolna podaje, że w 1939 roku uczyło się w trzynastu klasach ok. 540 dzieci. Grono nauczycielskie tworzyli: Kierownik Szkoły - Stanisław

Januszewski oraz nauczyciele: Jadwiga Czortkova, Feliks Czortek, Marta Fabiańska, Danuta Oździńska i Gertruda Serwinoga.

W latach 1920-1939 szkołę wizytowali m.in. inspektorzy: Leon Adrych, Stanisław Burzyński, Werner, Lubiński, Sołtysik, Józef Ciuryś. Natomiast w latach 1929-1939 kurator Okręgu Szkolnego Pomorskiego Szeremin, naczelnik Wydziału Szkolnictwa Powszechnego Strogulski, wizytator Makowski, wizytator Czystowski.

ROZDZIAŁ III

Szkoła w Osiu po 1945 roku

17 lutego 1945 roku Osie zostało wyzwolone. Zniszczenia wojenne sięgały 70%. Znaczna część domów nie nadawała się do odbudowy.

Dach budynku szkoły był podziurawiony, a okna nie posiadały szyb (podczas działań wojennych szkołę zajmowało wojsko, służyła również jako szpital polowy).

9 kwietnia 1945 roku ówczesny inspektor szkolny oddelegował Szczepana Krzesia do zorganizowania w Osiu szkoły powszechnej. 16 maja 1945 roku wojska radzieckie opuściły budynek i przystąpiono do prac przygotowujących szkołę do podjęcia działalności.

Otwarcie Szkoły Powszechnej w Osiu nastąpiło 12 listopada 1945 roku. Uroczystość zapoczątkowała msza święta, po której udano się do szkoły, gdzie kierownik, Szczepan Krześ, powitał przedstawicieli władz. Na zakończenie spotkania odśpiewano "Rotę".

Kadrę tworzyli następujący nauczyciele: Szczepan Krześ - Kierownik, Zofia Zillerowa, Irena Bielczykowa, Jadwiga Czortkova, Teodora Stopikowska, Irena Niemczyk. Wkrótce liczba nauczycieli wzrosła do 8 (w drugiej połowie roku szkolnego 1946/1947).

Podstawowym zadaniem było zbadanie poziomu wiedzy dzieci i dokonanie na tej podstawie przydziału do poszczególnych klas. Ówczesne władze w zarządzeniach skierowanych do szkół polecały uwzględniać podczas klasyfikacji czas okupacji i w związku z tym dokonywać łagodniejszej oceny.

W protokole klasyfikacyjnym z 2 lutego 1946 roku stwierdza się, że poziom wiedzy dzieci był we wszystkich klasach niski, jednak stopniowo ulegał poprawie, chociaż od osiągnięcia poziomu określonego przez programy nauczania było jeszcze daleko. Jednocześnie protokół podawał wykaz uczniów nie klasyfikowanych z powodu nieuczęszczania do szkoły - 10 osób.

Protokół klasyfikacyjny z czerwca 1946 roku informuje, że powodem nieobecności był brak odpowiedniej odzieży zimowej, obuwia i szerzący się świerzb.

Praca przebiegała w bardzo trudnych warunkach. Klasy były przepełnione. Późne rozpoczęcie nauki w szkole, dwumiesięczna przerwa w czasie większych mrozów, spowodowana brakiem opału, brak podręczników i pomocy szkolnych - nie pozwoliły na pełną realizację programu nauczania.

Mimo tak niesprzyjających okoliczności frekwencja wynosiła 83%. Do szkoły uczęszczało 320 dzieci, 90% uzyskało promocję, 10% pozostało. Byli to uczniowie nie klasyfikowani głównie z powodu choroby.

1 lutego 1946 roku uruchomiono Publiczną Szkołę Doksztalcającą Zawodową w Osiu. W roku szkolnym 1946/1947 kierownikiem został Feliks Czortek.

Z protokołów wynika, że w 1947 roku w Szkole Powszechnej w Osiu działały następujące organizacje:

- ZHP-drużyna żeńska,
- ZHP-drużyna męska,
- Koło Młodzieżowe PCK,
- Spółdzielnia Uczniowska (sklepik szkolny prowadziła żeńska drużyna ZHP).

Uczniowie nie mogli należeć do pozaszkolnych organizacji młodzieżowych.

Szkoła liczyła 363 dzieci. Mimo skromności budżetu gminy (najniższy w całym powiecie) szkoła dobrze radziła sobie z trudnościami.

Biblioteka w 1947 roku zawierała 216 tomów. W szkole założono Koło Opieki Rodzicielskiej, które miało służyć ściślejszym kontaktom z rodzicami.

Rok 1947/1948 przyniósł znaczną poprawę sytuacji w szkole. W czasie wakacji 1947 roku przeprowadzono remont budynku zniszczonego przez działania wojenne (pozalepiano dziury w ścianach, wprawiono szyby) oraz naprawiono i uzupełniono sprzęt szkolny (brakowało krzeseł, stołów, pomocy naukowych). Szkoła w Osiu jako jedna z pierwszych została wyremontowana, wymalowana, zradiofonizowana, zaopatrzona w nowe tablice, pianino (zdobyto je z Urzędu Likwidacyjnego w Świeciu za sumę 12 158 złotych - część kosztów pokryło Towarzystwo Śpiewu "Halka" i budżet szkoły zawodowej).

Z inicjatywy inspektora szkolnego powstała międzyszkolna świetlica, w której dzieci mogły korzystać z czasopism, słuchać audycji radiowych, odrabiać lekcje.

W roku szkolnym 1947/1948 kadre nauczycielską zasilila Danuta Kasubowska oraz Alfons Maczkowski. Uczylo sie 332 dzieci.

9 wrzesnia 1948 roku kierownictwo szkoly przejal Feliks Czortek, poniewaz Szczepan Krzes podjal studia w WKN w Poznaniu.

W związku z trwajacą od maja wystawą "Ziemie Odzyskane" we Wrocławiu zorganizowano w dniach 25-27 wrzesnia 1948 roku wycieczkę, w której uczestniczylo 32 uczniow, 6 nauczycieli, 72 uczniow szkoly zawodowej i 16 osob z Komitetu Rodzicielskiego.

29 wrzesnia 1948 roku do Osia przyjechal zespól "Żywego Słowa" z Bydgoszczy. Wystep obejrzel uczniowie. Bylo to wielkie wydarzenie kulturalne, zarówno dla szkoly, jak i gminy. Ogromnym osiągnięciem bylo spotkanie z pisarzem, Arkadym Fidlerem, 29 pazdziernika 1948 roku, w którym uczestniczylo ok. 350 osob (w tym mlódziez szkolna).

18 pazdziernika 1948 roku wybrano nowy Komitet Rodzicielski. Przewodniczącym zostal Klemens Osicki, wiceprzewodnicząc Gminnej Rady Narodowej w Osiu. Komitet opracowal plan dzialania. Reorganizacja przyniosla efekty. Skladki (zrealizowane w 90%) umozliwily zakup najpotrzebniejszych pomocy, uzupełnily rowniez dotacje Skarbu Panstwa na dozywianie, którym objeto 157 uczniow.

W roku szkolnym 1946/1947 szkola byla wizytowana przez Granzana, podinspektora, a pozniej przez Tadeusza Klubinskiego, Jozefa Ciurycia, glównego inspektora i H. Burzynskiego, wizytatora.

1 grudnia 1948 roku kierownictwo ponownie objal Szczepan Krzes (po powrocie z WKN w Poznaniu).

W roku szkolnym 1948/1949 uczęszczalo 331 dzieci. Pracowalo 8 nauczycieli. Realizowano siedem klas programowych w 9 oddzialach (klasy trzecie i piąte - równoległe).

Rok szkolny 1953/1954. Kierownik
Szkoly z uczniami klas I-VII.

Od 1 września 1952 roku kierownikiem szkoły był Wacław Dombrowski. Szkoła liczyła 289 dzieci: 38 ukończyło klasę siódmą, 219 przeszło do wyższej klasy, pozostało - 32, 1 dziecka nie klasyfikowano.

Rok szkolny 1953/1954. Młodzież
klasy VII oraz część grona
nauczycielskiego.

W roku szkolnym 1966/1967 w wyniku reformy szkolnictwa utworzono ósmą klasę, do której uczęszczało 30 dzieci (wszystkie ukończyły szkołę).

We wrześniu 1971 roku wprowadzono zmiany organizacyjne - rok podzielono na 3 okresy.

W roku 1972/1973 nastąpiła reorganizacja szkół gminnych, powołano gminnych dyrektorów. Zbiorczej Szkole Gminnej podlegały szkoły w Łążku, Wierzach, Miedźnie, Brzezinach, Jaszczu i Wałkowiskach.

We wrześniu 1977 roku dyrektorem szkoły został Henryk Krajewicz. Funkcję tę pełnił do sierpnia 1984 roku.

Pisząc o szkole, nie można pominąć działalności Hufca ZHP w Osiu. Sprawozdanie z lat 1976-1980 podaje, że istniało 5 drużyn harcerskich oraz 7 zuchowych (w roku 1979 pracowało 325 harcerzy i zuchów).

Rok 1955. Uczniowie Szkoły w Osiu
zaprezentowali tańce ludowe na festiwalu
artystycznym,
zorganizowanym przez Powiatowy Dom
Kultury w Świeciu.

Harcerze aktywnie uczestniczyli we wszystkich dziedzinach życia środowiska. Otrzymali nagrodę w wysokości 20 000 złotych za przygotowanie

programu na Harcerski Korowód, organizowany przez Komendę Chorągwi - zajęli wówczas drugie miejsce, wyróżniając się poziomem artystycznym. Zdobyte pieniądze przeznaczyli na zakup sprzętu turystyczno-oboźowego. Organizowali zbiórkę butelek, makulatury, złomu, a uzyskane fundusze przekazali na "Dar Młodzieży" (3000 złotych) oraz na budowę Centrum Zdrowia Dziecka (600 złotych). Fundusze te zostały wzbogacone w wyniku imprezy "Aukcja naszych prac" (o 3200 złotych).

Reprezentantka Hufca, Renata Stachowska uczestniczyła w I Harcerskim Forum Dzieci Ziemi Bydgoskiej w Inowrocławiu.

Harcerze aktywnie działali w zakresie rozwijania przyjaźni ze Związkiem Radzieckim i innymi krajami socjalistycznymi (udział w konkursach recytatorskich, udział w konkursie piosenki radzieckiej w Chojnicach - zespół "Słoneczna Gromada" zdobył III miejsce i zakwalifikował się do przeglądu wojewódzkiego, 8 instruktorów odwiedziło Związek Radziecki).

Przystąpili do konkursu "Harcerze współgospodarzami osiedla i wsi", zdobywając pierwsze miejsce w Chorągwi Bydgoskiej (rok 1979).

1 września 1984 roku dyrektorem szkoły został Marek Mieszała. Funkcję tę pełni do dziś.

1 września 1996 roku oddano do użytku nowy obiekt dydaktyczny w Szkole Podstawowej w Osiu, położony przy ul. Ks. Semraua, do którego uczęszczają uczniowie klas I-III.

W związku z reformą szkolnictwa w roku 1999/2000 utworzono przy Szkole Podstawowej w Osiu Gimnazjum. Istniejącą szkołę rozbudowano o nową część (z salą gimnastyczną), w której uczą się gimnazjaliści.

Szkoła Podstawowa w Osiu przy ul. Ks. Semraua.

Gimnazjum w Osiu.
1 września 1999 roku dokonano
uroczystego otwarcia nowego budynku
szkoły.

Zakończenie

Szkoła Podstawowa w Osiu.

Celem pracy było przedstawienie ogólnego zarysu dziejów szkolnictwa w Osiu, z uwzględnieniem historii wsi.

Opracowanie nie daje pełnego obrazu zagadnienia, przede wszystkim ze względu na brak źródeł historycznych i niedużą liczbę dostępnych dokumentów szkolnych. Publikacje naukowe i opracowania książkowe przekazują fragmentaryczną wiedzę na temat Osiu, stąd zróżnicowany poziom informacji w moim tekście i brak ciągłości w czasie.

Odtwarzając etapy działalności szkoły w Osiu, starając się pokazać jej organizację, korzystałam z protokołów Rady Pedagogicznej i kroniki szkolnej, która zachowała się tylko we fragmentach oraz z "Księgi ocen" z okresu międzywojennego.

Mam nadzieję, że praca, mimo niewielkich rozmiarów, będzie kolejnym argumentem potwierdzającym pogląd, że małe miejscowości, takie jak Osie, mają bogatą i ciekawą historię.

Bibliografia

1. "Diecezja chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny", Pelplin 1928.
2. "Dzieje Świecia nad Wisłą i jego regionu", pod red. K. Jasińskiego. t. 1,2, Warszawa-Poznań-Toruń 1979.
3. "Gmina Osie. Informator turystyczny"
4. Hoszowski S., "Lustracja województwa pomorskiego 1565", Gdańsk 1961.
5. Kronika szkolna.
6. "Księga ocen sprawowania się i postępów w nauce uczniów w roku szkolnym 1932/1933".
7. "Księga ocen sprawowania się i postępów w nauce uczniów w roku szkolnym 1935/1936".
8. Protokoły Rady Pedagogicznej z lat 1945-1973.
9. "Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich" pod red. B. Chlebowskiego. t. VII, Warszawa 1886.
10. "Świecie. Księga jubileuszowa 800-lecia" pod red. J. Borzyszkowskiego, Świecie-Gdańsk 1998.

Przypisy

1. "Dzieje Świecia nad Wisłą i jego regionu", t.1, Warszawa-Poznań-Toruń 1979, s. 77.
2. "Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich", t. VII, Warszawa 1886, s. 620.
3. "Lustracja województwa pomorskiego 1565", Gdańsk 1961, s. 175.
4. Ibidem, s. 175.
5. Ibidem, s. 175.
6. Ibidem, s. 176.

7. "Diecezja chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny", Pelplin 1928, s. 226.
8. "Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich", t. VII, Warszawa 1886, s. 620.
9. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich", t. VII, Warszawa 1886, s. 620.
10. "Diecezja chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny", Pelplin 1928, s. 226-227.
11. "Dzieje Świecia nad Wisłą i jego regionu", t. 2, Warszawa-Poznań-Toruń 1979, s. 19.
12. "Dzieje Świecia nad Wisłą i jego regionu", t. 2, Warszawa-Poznań-Toruń 1979, s. 57.
13. "Dzieje Świecia nad Wisłą i jego regionu" t. 2, Warszawa-Poznań-Toruń 1979, s. 256-257
14. "Diecezja chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny", Pelplin 1928, s. 74
15. Ibidem, s. 75
16. "Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich", Warszawa 1886, t. VII, s. 620.
17. "Diecezja chełmińska. Zarys historyczno-statystyczny", Pelplin 1928, s. 227.